

wo 21 nov 2018
20.00 Concertzaal

VOX LUMINIS

Ex Libris Bach.
Florilegium Portense

— CONCERT —
— GEBOUW —
— BRUGGE —

Biografieën

Vox Luminis (BE) werd in 2004 opgericht en maakte sindsdien een enorme groei door. De laatste jaren, zeker sinds de prestigieuze Gramophone Award voor hun opname van Schütz' *Musikalische Exequien*, is de groep vaste gast op alle belangrijke (oudemuziek-)podia van Europa en de Verenigde Staten. Vox Luminis neemt op voor Ricercar, Ramée en Alpha, waar onder meer Scheidts *Sacrae cantiones*, de *Brockes-Passion* van Keiser (met Les Muffatti) en vier vroege Bach-cantates verschenen. Eind 2017 verscheen de opname met Bachs *Magnificat* in combinatie met het *Dixit Dominus* van Händel, terwijl dit jaar de samenwerking met Ensemble Masques uitkwam: *Abendmusiken* met muziek van Dieterich Buxtehude, een project dat in première ging tijdens Bach Academie Brugge. Vox Luminis is tot en met het seizoen 2020-21 een van de vijf huisartiesten van Concertgebouw Brugge.

Lionel Meunier (FR) leerde eerst de trompet en de blokfluit bespelen voor hij zich in Den Haag definitief ging toeleggen op de stem. Hij zong als ensemblelid en solist bij onder meer Collegium Vocale Gent, de Nederlandse Bachvereniging, Cappella Pratensis en het Choeur de Chambre de Namur. Naast het door hem opgerichte Vox Luminis houdt hij zich bezig met coaching, gastdirecties en solistenwerk in heel Europa en daarbuiten.

bio

Uitvoerders & programma

COPRODUCTIE CONCERTGEBOUW

19.15 inleiding door Ignace Bossuyt

pauze

Vox Luminis: ensemble
Lionel Meunier: leiding
Victoria Cassano, Perrine Devillers, Maria Valdmaa, Zsuzsi Tóth: sopraan
Daniel Elgersma, Jan Kullmann: alt
Philippe Froeliger, Masashi Tsuji, David Lee: tenor
Lionel Meunier, Sebastian Myrus: bas
Anthony Romaniuk: orgel
Ricardo Rodriguez Miranda: gamba
David Lee: toelichting

Jacob Gallus (1550-1591)

Dominus Jesus in qua nocte tradebatur (1587)

Roland de Lassus (1530/32-1594)

Tristis est anima mea (1565)

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Jesu, meine Freude, BWV227 (voor 1735)

Alle werken behalve het motet van Bach zijn opgenomen in het *Florilegium Portense* (1618-21)

Hans Leo Hassler (1564-1612)

Pater noster (1597)

Christian Erbach (1560?-1635)

Deus, deus meus (1591)

Erhard Bodenschatz (1576-1636)

Audi, Dominum, hymnum (1621)

Valentin Haussmann (ca.1560-1611/13)

Man wird zu Zion (1603)

Giovanni Gabrieli (ca.1554/7-1612)

O Domine Jesu Christe (1597)

Christoph Walliser (1568-1648)

Domine Jesu Christe

Martin Roth (ca.1580-1610)

Allein zu dir, Herr Jesu Christ

Sethus Calvisius (1556-1615)

Quaerite primum (1603?)

Unser Leben währet siebzig Jahr

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

VOCAAL — CONCERT —
— GEBOUW —
— VRIEND —

De bloemlezing uit Pforta

In 1729 schafte Johann Sebastian Bach voor de Thomasschule in Leipzig een bundel polyfone muziek aan die meer dan een eeuw oud was: de legendarische uitgave *Florilegium Portense*, de ‘bloemlezing uit Pforta’. Pforta of Schulpforta was – en is nog – een eliteschool, gevestigd in een voormalige cisterciënzerabdij nabij Naumburg aan de Saale, ca. 60 km ten zuidwesten van Leipzig. In 1543 werd Schulpforta een protestantse school. In aansluiting bij de leer van Luther, die de muziek ‘ter ere Gods’ hoog in het vaandel droeg, stond het muziekonderricht op een hoog niveau.

Een centrale figuur in Schulpforta was de componist Seth Calvisius (1556-1615), die er van 1582 tot 1594 schoolcantor was. Tijdens die jaren legde hij een rijke verzameling aan van religieuze polyfone motetten, een repertoire dat Erhard Bodenschatz, cantor van 1600 tot 1603, aanzienlijk uitbreidde en uiteindelijk ook publiceerde. In 1603 verscheen in Leipzig een eerste uitgave met 89 werken, die succes had, want in 1618 en 1621 volgde een nieuwe, sterk uitgebreide druk in twee volumes, met niet minder dan 265 composities. De meeste werken zijn in het Latijn, enkele in het Duits. De bezetting varieert van vier- tot achtstemmigheid, met een voorkeur voor dubbelkorige werken, met toevoeging van een basso continuo (orgel) als harmonische steun voor de zangers. Andere instrumenten zijn niet voorzien, maar die kunnen eventueel *ad libitum* toegevoegd worden ter versterking van de vocale partijen, die ze dan gewoon meespelen. De verzameling bevat werken van zowel katholieke als protestantse componisten uit de periode ca.1560-ca.1620, vooral Duitsers en Italianen. Voor de meeste componisten van die tijd was het ideale model voor het Latijnse

‘Bachs aankoop in 1729 van het *Florilegium Portense* toont aan dat het genre nog steeds een plaats had als oefenstof, maar ook in de liturgie.’

motet het oeuvre van de Zuid-Nederlander Roland de Lassus (1532-1594), de kapelmeester van de (streng katholieke) Beierse hertogen in München. Hij is dan ook in het *Florilegium* ruim vertegenwoordigd, naast Duitsers als Martin Roth, die cantor was van 1606 tot 1608 (de enige van hem bekende werken vinden we in het *Florilegium*), Jacobus Gallus, Hans Leo Hassler, Melchior Franck (en in beperkte mate Calvisius en Bodenschatz zelf), en Italianen als Giovanni Gabrieli, Luca Marenzio en Giovanni Croce. Calvisius en Bodenschatz zijn vooral op zoek gegaan naar composities met een relatief beperkte moeilijkheidsgraad. De achtstemmige, dubbelkorige werken, geïnspireerd door Venetië, zijn overwegend geschreven in een akkoordische stijl, waarbij de stemmen de tekst gelijktijdig declameren, wars van geleerde technieken of virtuosos vertoon. Centraal staat de dialoog tussen twee vierstemmige koren die

ook op geregelde tijdstippen samenkomen, vaak op tekstuele hoogpunten. De werken voor kleinere bezetting zijn vaak wel contrapuntisch uitgewerkt: er is meer complexe stemmenvervlochten, met imitatieve inzetten van alle partijen. Nu eens leunen die motetten aan bij de meer objectieve, ‘strengere’ polyfonie van Palestrina, waarin alles in regelmaat en zonder sterke contrasten of expliciete aandacht voor tekstuitbeelding verloopt, dan weer overheerst een meer expressieve, subjectief geladen compositiewijze, rijk aan contrasten en in functie van de tekstinhoud, die typisch was voor Lassus (zoals in zijn meesterlijke motet *Tristis est anima mea*, waar Christus in de Hof van Olijven zijn droefheid uitdrukt vlak voor zijn lijden). De teksten van de motetten zijn ontleend aan de Bijbel, zoals de psalmen (Erbach, *Deus, Deus meus*; Calvisius, *Unser Leben währet siebzig Jahr*), aan de evangelies (Calvisius, *Quaerite primum*; Lassus, *Tristis est Jesus*) of aan de brieven van Paulus (Gallus, *Dominus Jesus*), maar ook aan koralen (Roth, *Allein zu dir, Herr Jesus Christ*) en andere gebedsteksten (Gabrieli, *O Domine Jesu Christe* en het Onze Vader: Hassler, *Pater noster*).

Het *Florilegium Portense* kende een enorme verspreiding. Talrijke herdrukken volgden, maar ten tijde van Bach was het polyfone motet in de traditie van het *Florilegium* in feite een ouderwets en nagenoeg uitgestorven genre. Bachs aankoop in 1729 van deze verzameling toont evenwel aan dat het genre nog steeds een plaats had in het religieuze repertoire, niet alleen in de Thomasschule als muzikale oefenstof, maar ook in de liturgie. In Leipzig was er immers voorgeschreven dat bij het begin van de dienst een motet moest gezongen worden. Bovendien werden in een van de vier kerken waar Bach voor de muziek verantwoordelijk was geen cantates, maar alleen motetten uitgevoerd door enkele van zijn zangers.

Bach zelf componeerde nog een achttal motetten in het Duits, wel

niet voor regelmatig gebruik, maar als gelegenheidswerken, vooral voor begrafenissen of een dodenherdenking. Het zou echter indruisen tegen zijn diepgewortelde artistieke ethiek, als hij ook binnen deze beperkte productie niet het beste van zichzelf zou geven. Zijn bekendste motet is het vijfstemmige *Jesu, meine Freude*, waar in elf delen een strofe van het gelijknamige koraal telkens alterneert met een vers uit Paulus’ brief aan de Romeinen. Door deze wisselende opeenvolging van een lied dat bruijt van de liefde voor Jezus en de diepzinnige dogmatische verzen van Paulus bereikt Bach een prachtig contrast. Bachs fusie van een doordachte structuur en dramatische expressie is ongeëvenaard. Het motet is opgebouwd rond een centrale as: deel 6, op Paulus’ vers *Ihr aber seid nicht fleischlich aber geistlich* (‘jullie zijn niet zintuigelijk, maar geestelijk’), door Bach uitgewerkt als een complexe fuga. Lichaam, het wereldse (syllabisch getoonzet), staat tegenover geest, de trouw aan de leer van Christus die bevrijdt (een extreem uitgebreid melisme). Deel 1 correspondeert met 11, 2 met 10 ... Bach citeert de melodie van de koraalstrofen letterlijk (1 en 11) of vrij (3 en 9), vaak in functie van de emotionele expressie of de theologische duiding. Ook de verzen uit Paulus inspireren daartoe. Enkele voorbeelden ter illustratie. In *2 Es ist nun nichts*: pauzen na *nichts*, melismen op centrale woorden of die een actie uitdrukken (*wandeln*). Het vrij behandelde koraalvers *Trotz dem alten Drachen* (5) is een ‘miniatuurdrama’: met krachtige ritmen, dynamische verschillen en ostentatieve pauzen roept Bach de dreiging van de satan op. Het contrast met de lyrische aanpak in het voorafgaande trio *Denn das Gesetz des Geistes* kan nauwelijks sterker zijn. Bachs motet *Jesu, meine Freude* is een waar compendium van verfijnde compositorische technieken en retorische trouvailles, een briljante bekroning van het motetgenre en een grandioze synthese van renaissance en barok.

— Ignace Bossuyt

VOX LUMINIS OVER HET FLORILEGIUM PORTENSE

Huisartiest Vox Luminis licht een tipje van de sluier over deze belangrijke Bach-bron en wat zij ermee doen.

01

Wat is het Florilegium Portense en waarom is de bundel zo belangrijk?

Florilegium Portense is een verzameling Italiaanse en Duitse motetten (*meerstemmige vocale composities op Bijbelse tekst, red.*). De bloemlezing bestaat uit twee delen, samengesteld in 1618 en 1621 in Duitsland en bevat werken die representatief zijn voor de muziek van de 16e eeuw. In 2018 (en we kijken vooruit naar 2021) is het manuscript **400 jaar** oud: hoog tijd dus om de muziek toegankelijk te maken voor de muzikanten en het grote publiek! Voor de componisten van de barok was deze bundel in elk geval de referentie bij uitstek. Bijzonder is dat **Johann Sebastian Bach** elke cantate in Leipzig liet voorafgegaan door een *Florilegium*-motet. Het belang van dit document valt moeilijk te onderschatten, alleen al om het werk van Bach beter te begrijpen.

02

Waarom stort Vox zich erop en wat willen jullie bereiken?

Een groot deel is ongekend en onuitgegeven! De anthologie geeft een overzicht van de polyfonie van de 16e eeuw in Europa, wat overeen komt met de muziek die Vox brengt: late renaissance en vroege barok. Iedereen weet dat Bach voor elke zondag in Leipzig een cantate componeerde, maar bijna niemand kent de motetten die eraan vooraf gingen. Wij vinden het belangrijk om ook dat aspect van Bach te leren kennen.

03

Wat kan het publiek verwachten van het lanceringsconcert van jullie project?

Bach heeft tal van motetten gebruikt, de vraag is waarom hij er zelf zo weinig geschreven heeft? Wij zingen alvast zijn meest indrukwekkende, *Jesu, meine Freude*. Het publiek krijgt daarvoor in een notendop een overzicht van het *Florilegium Portense* en ontdekt zo schitterende, tot nu toe onuitgegeven muziek. Een duik in de realiteit van Leipzig ten tijde van Johann Sebastian Bach!

VOX LUMINIS

HUISARTIEST

Lionel Meunier:
'Ik zie uit naar onze jaren als huisartiest, en naar de mooie projecten die we, soms met speciale gasten, in Brugge gaan maken.'

Lees alles over Vox Luminis en onze andere huisartiesten op www.concertgebouw.be/huisartiesten

10 JAAR FESTIVAL KORTRIJK!

15 > 24 FEB 2019

THE FIRE EDITION

WWW.FESTIVALKORTRIJK.BE

Le Poème Harmonique
o.l.v. Vincent Dumestre

An Evening with
BLINDMAN

Brussels Philharmonic
& Vlaams Radio Koor
o.l.v. Eric Whitacre

Graindelavoix

Wannes Cappelle
& Nicolas Collot

...

In de kijker

DINSDAG - ZONDAG

15 - 20 JAN 2019

© Rune Gumerlussen

Bach Academie Brugge 2019

Hemel op aarde

De mens zoekt van nature het goddelijke, en de Bijbel geeft een duidelijk antwoord: Jezus is de link. In deze Bach Academie draait alles om de relatie tussen hemel en aarde, tussen de gelovige zielen en hun Verlosser, om Hemelvaart en Pinksteren. Met cantates, concerten en (cinematografische) creaties. Met talent om te ontdekken en sterren om te aanbidden. En natuurlijk met Collegium Vocale Gent en Philippe Herreweghe.

ZATERDAG

23 MAI 2019

19.30 & 20.30 Concertgebouw

© David Samyn

Vox Luminis

Carissimi, Scarlatti & Banchieri

Huisartiest Vox Luminis wordt 15 en dat vieren we met Carissimi's roerende oratorium *Jephte* en Scarlatti's *Stabat mater*, aangevuld met een spectaculair Portugees *Miserere*. Rond al die tranen, hoewel hartverscheurend mooi, wordt gelukkig ook gelachen: in de Kamermuziekzaal varen we op Banchieri's madrigalen van Venetië naar Padua, met aan boord uiteraard een gepaste cocktail. Proost!

Laat weten wat je van het concert vond op

 ConcertgebouwBrugge
 @concertgebouwbr

info & tickets +32 70 22 12 12 — In&Uit: 't Zand 34, Brugge

concertgebouw.be